

განათლება

**გარემოსდაცვითი განათლების საწყისები
მდგრადი მომავლისათვის**

შორენა ტყემალაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
shtkemaladze@gmail.com

ნაშრომში განალიზებულია, როგორ უნდა განხორციელდეს ისტორიული წარსულისა და თანამედროვე ეკოლოგიური პრობლემატიკის ფონზე სასიცოცხლოდ აუცილებელი ეკოლოგიური ეთიკა გარემოსდაცვითი განათლების მეშვეობით. ანტიკურ ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით ნაჩვენებია ანტიკური განათლების ბუნებისმეტყველებითი სფეროს ძირითადი კონცეფცია, პრინციპები და ყველა ცალკეულ შემთხვევაში ამ პრინციპების თანამედროვეობასთან მიმართება. წინამდებარე ნაშრომში აქცენტი კეთდება არა ზოგადად ანტიკური ეპოქის განათლების სისტემაზე, არამედ მის წარმოდგენაზე გარემოსდაცვით ლიტერატურულ წყაროებში, გაცემულია პასუხი შეკითხვაზე, რა ფასეულობები არსებობდა ბუნებისმეტყველების მიმართულებით ადრეულ სამყაროში და რასაერთააქვთ მათ თანამედროვე გარემოსდაცვით განათლებასთან, ასევე, ჩამოყალიბებულია პრიორიტეტები, რომლებიც მოგვიანებით გამოიკვეთა განათლების სფეროში ეკოლოგიური განათლების მიმართულებით.

საკვანძო სიტყვები: გეოგრაფიული გარემო, გარემოსდაცვითი განათლება, ეკოლოგიური ეთიკა, მწვანე პედაგოგიკა.

გარემომცველი ბუნება თავისი კლიმატური, ჰიდროლოგიური, გეომორფოლოგიური თავისებურებებით, ნიადაგებით, მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროთი იმ განსაკუთრებულ გეოგრაფიულ კომპლექსს წარმოადგენს, რომლის კომპონენტების შერწყმამ კაცობრიობის გაჩენისათვის ხელსაყრელი პირობები შექმნა, ადამიანთა საზოგადოების წარმოშობამ კი (ადრინდელი პალეოლითი) იგი აქცია განვითარებულ გეოგრაფიულ გარემოდ, რადგან ადამიანი თავის მზარდ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად პლანეტის აუთვისებელ ადგილებს იპყრობდა და ბუნების ახალ-ახალ შესაძლებლობებს იყენებდა. ბუნების გავლენა საზოგადოებაზე ისტორიული ხასიათისაა და მას თავად საზოგადოების განვითარება განსაზღვრავს.

შ. ტყემალაძე

ბუნების სამყაროში ადამიანის სამეურნეო საქმიანობას აქვს როგორც აღმშენებლობითი, ისე დამანგრეველი ხასიათი, რაც ბუნების ყველა ელემენტს – რელიეფს, ჰავას, წყლებს, ნიადაგს, ორგანულ სამყაროს და მთელ ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსებს (ბტკ) ეხება. გარემოს დაზიანების პირველსაწყისები უძველეს წარსულში უნდა ვეძებოთ, ჯერ კიდევ 10 000 წელზე მეტი ხნის წინათ, როდესაც ადამიანებმა მიწათმოქმედება და მეცხოველეობა დაიწყეს. ტყეების ქვედა იარუსის მცენარეები შინაურმა ცხოველებმა გადაჭამეს, შესაბამისად მიწათმოქმედების წინაპირობების შექმნამ გამოიწვია ფართომასშტაბიანი ეროზიები.

მოგვიანებით ბერძნულ და რომაულ ანტიკურ პერიოდში საწვავი და გემთმშენებლობისათვის საჭირო საშენი მასალების მოსაპოვებლად ხმელთაშუა ზღვის აუზში მრავალი მთის ფერდობზე გაიჩნა ტყე და ამის შედეგად გამოწვეული გახრიოკებული ლანდშაფტების ნახვა დღესაც შეიძლება, მაგრამ იმ დროს ეს ადრეული გარემოს დაზიანებები ძირითადად რეგიონულად იყო შემოსაზღვრული. ჯერ კიდევ ე. რეკლიუ აღნიშნავდა, რომ საზოგადოების განვითარებასთან ერთად ადამიანი უსასრულობამდე ზრდის გარემოსთან გადაკვეთისა და შეხების წერტილებს და სწავლობს იმ ბუნებრივი პირობების გამოყენებას, რომლებიც მანამდე მისთვის უსარგებლო და, უფრო მეტიც, საზიანო იყო.

გარემოსდაცვითი განათლების მთავარი მიზანიც გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით განათლებული საზოგადოების ჩამოყალიბება, გარემოს მდგომარეობაზე ადამიანის ქმედების ზეგავლენის შესწავლა და კვლევა, გარემოსდაცვითი პრობლემებისა და მათი მოგვარების გზების, ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნების, დაცვისა და გაუმჯობესების საშუალებების ძიებაა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი მსგავსება შეინიშნება განათლების ანტიკურ სისტემასთან, რომელსაც ახალი სტანდარტებისა და მოთხოვნების გათვალისწინებით შევისწავლით.

ჯერ კიდევ ალექსანდრე მაკედონელის აღმოსავლეთისკენ გალაშქრებამდე, ანტიკურ საბერძნეთში ბუნებისმეტყველების დანიშნულებას მხოლოდ და მხოლოდ საყოფაცხოვრებო ხასიათი ჰქონდა, მებაღეობისა და წალკოტ-სავარდების ხელოვნება ჯერ არ არსებობდა. ირანსა და სხვა ქვეყნებში ნანახი ამგვარი სურათის შემდეგ საბერძნეთში, სხვა დარგებთან ერთად, მებაღეობის ხელოვნებამაც მოიკიდა ფეხი. დროთა განმავლობაში გაჩნდნენ ბერძენი აგრონომებიც, რომელთა მიწათმოქმედების ცოდნის სწავლება მაშინდელ

სასწავლო კერებში – ლიცეუმებში (მაშინდელი სკოლა) – მიმდინარეობდა.

ძველი საბერძნეთის ბალები იმითაც იყო საინტერესო, რომ, იქ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ლაშქრობის დროს შეგროვებული მცენარეთა და ცხოველთა მდიდარი კოლექცია იყრიდა თავს ბალებისათვის. ძველი საბერძნეთის საზოგადოებრივ ბალებში („აკადემია“, „ფილოსოფოსთა ხეივანი“) ინდოეთიდან, სპარსეთიდან და ეგვიპტიდან შემოტანილი ნაირ-ნაირი მცენარეულობა (კვიპაროსი, სოჭი, მუხა, ჭადარი, ზეთისხილი და სხვა) სიმეტრიულად იყო განლაგებული. ეს მცენარეები მას საჩუქრად მოჰქონდა თავისი მასწავლებლისა და აღმზრდელის – არისტოტელესათვის, რომლისთვისაც ათენის ახლოს შექმნა პირველი ბოტანიკური ბაღი და ბაღი-ლიცეუმი. ამის შემდეგ ფილოსოფოსთა ბალები, სკოლა-ბალები ძალიან გავრცელდა ელადამი. სწორხაზოვანი გეომეტრიული წესით დაგეგმილ ბაღში გზები მდიდრულად იყო მოპირკეთებული. ბაღს ამშვენებდა ქანდაკებები, ლარნაკები, შადრევნები, აუზები, ძეგლები, კოლონადები, კოშკ-ბულვარები, თუ ბელვედერები, მარმარილოს კიბეები და სხვა. ელადის ბაღებში იმ დროს ხარობდა: ლევკოიონი, მიხაკი, მირტი, კამელია, იაჟუჟუნა, დეზურა, იორდასალამი, ზამბახი, ჰელიოტროპი, ლომისყურა, ყაყაჩო, სუმბული, ია, შავი შროშანი, ლავანდი, აკანთი, ნარცისი, ყოჩივარდა და სხვა. (საყურადღებოა, რომ ეს მცენარეები დღეს გეოლოგებისათვის ბუნებრივი ინდიკატორებია სასარგებლო წიაღისეულის აღმოსაჩენად). პირველი წერილობითი ცნობები ვარდის კულტურის შესახებ უძველეს ბერძენ ისტორიკოსს ჰეროდოტეს (ძვ.წ. 485-425) ეკუთვნის. იგი დიდი აღტაცებით აღწერს მაკედონიის ვარდის ბაღებს. უძველესი ცნობები ასკილისა და ვარდის შესახებ მოცემულია თეოფრასტეს თხზულებაში – „ბუნების ისტორიაში“, სადაც ვარდის აღწერა და მისი მოვლის წესები იმდენად დაწვრილებით არის მოცემული, რომ ძველ ბუნებისმეტყველებს შემდეგ არაფერი დაუმატებიათ. საბერძნეთში ვარდითა და ყვავილების გვირგვინებით ვაჭრობა საპატიო საქმედ მიაჩნდათ. ელადის უდიდესმა პოეტმა ქალმა – საფომ (მე-5-6 საუკ.) ვარდს, პირველმა, „ყვავილთ დედოფალი“ უწოდა. ულამაზესი მცენარეებით (მათ შორის, ლიდერობდა ხვიარა მცენარეები) დამშვენებულ ფანჩატურებში საუბრები და ლექციები იმართებოდა. ძველი ელადის ბაღების ცენტრალურ ადგილებში მოწყობილი იყო არენა ტანვარჯიშისათვის. ბაღებისათვის არჩევდნენ ლამაზსა და მოხერხებულ ადგილს, საიდანაც კარგად ჩანდა ბუნების საუცხოო პეიზაჟები, რითაც ჰარმონიული მთლიანობა იქმნებოდა. ასე რომ ევროპაში ბალები

შ. ტყემალაძე

ყველაზე ადრე ანტიკურ საბერძნეთში გაჩნდა. საზოგადოებრივ ბაღში „აკადემია“, უზარმაზარი ჭადრების ჩრდილში ჯერ ფილოსოფოსი პლატონი (ძვ.წ. 427-347), შემდეგ კი მისი მოწაფე – არისტოტელე (ძვ.წ. 385-322) ასწავლიდნენ თავიანთ მოსწავლეებს. მათმა თხზულებებმა დასაბამი მისცა ბუნებისმეტყველებას.

ცნობილია, რომ ალზრდის კონცეფცია საბერძნეთში გულისხმობდა ფიზიკურად და სულიერად სრულყოფილი ადამიანის აღზრდას. ამ თვალსაზრისით ალზრდის ჰარმონიულობის კონცეფცია დიდ ყურადღებას იპყრობს შემდეგი ფაქტებით: სიცოცხლის ბოლო 40 წლის განმავლობაში პლატონი აკადემუსის ტყეში, საკუთარ სახლში მართავდა ლექციებს. პლატონის გარდაცვალების შემდეგ (ძვ. წ. 347 წ.) მისმა ძმისწულმა სპეუსიპუსმა მემკვიდრეობით მიიღო მისი მამული, რომელიც შემდეგ მან საკუთარ მოსწავლეებს დაუტოვა. ამ მხრივ საინტერესოა ეპიკურელთა საგანმანათლებლო დაწესებულების ადგილმდებარეობაც, მათმა სკოლამ ფუნქციონირება სწორედ ეპიკურესის ბაღში დაიწყო, რომელიც გარკვეული ხნის განმავლობაში ფილოსოფოსთა ერთ-ერთ მიმდევარს ეკუთვნოდა. ვფიქრობთ, რომ გარემომცველი ბუნება, ფიზიკური გარემოს სახით, მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნიდა თავისი ესთეტიკურობით ახალგაზრდების ჰარმონიული აღზრდისათვის.

ბუნებისმეტყველების უძველესი ჩანასახი ასევე უნდა ვეძებოთ ჰომეროსთან. მას განსაკუთრებული გეოგრაფიული ცოდნა ჰქონდა მიღებული, ამას ადატურებს ჰომეროსის მიერ მოხმობილი წარსულის ამსახველი სავსებით რეალური ინფორმაცია (იგულისხმება ძვ. წ. ა. II ათასწლეულის მეორე ნახევრის ძირითადი ისტორიული მონაცემები) რომლის საფუძველზე პოემებით მოხიბლულმა დილეტანტმა არქეოლოგმა, შლიმანმა აღმოაჩინა ტროა თანამედროვე თურქეთის ტერიტორიაზე. იგი ძველბერძნული ენის შესწავლის შემდეგ გაჰყვა „ილიადაში“ გადმოცემულ მარშრუტს; მოგვიანებით ტიმ სევერინმაც ტროადან წამოსული ოდისევსის კუნძულ ითაკამდე მოგზაურობის მარშრუტის შესწავლისას ბევრი საინტერესო რამ აღმოაჩინა: სევერინის ექსპედიციას დახვდა გამოქვაბული, რომელიც ძალიან ჰგავს ჰომეროსის მიერ აღწერილს და დღესაც კიკლოპის გამოქვაბულს ემახიან. ძნელი სათქმელია, ასე ერქვა ამ გამოქვაბულს და ჰომეროსმა აღწერა, თუ ჰომეროსმა რომ აღწერა, იმიტომ დაერქვა, მაგრამ ფაქტია, რომ ასეთი გამოქვაბული ნამდვილად არსებობს. იმ ადგილას,

სადაც ჰომეროსი აღწერს ქართა კუნძულს, საიდანაც ქართა მეფემ, ეოლოსმა ოდისევსსა და მის თანამგზავრებს გამოატანა სხვადასხვა ქართით სავსე ტომარა, რომ მათ ოდისევსის ხომალდისათვის ხელი არ შეეშალა, ექსპედიციას დახვდა კუნძული, რომელსაც აქვს თავწაკრული ტომრის ფორმა. მას დღესაც ეძახიან ქართა კუნძულს (κακρίκος). წააწყდნენ ასევე ჩანჩქერსა და ვიწრო სრუტეს, რომლებიც დღესაც ისევე აბრკოლებენ ხომალდთა გადაადგილებას, როგორც ჰომეროსის პოემებში ქარიბდა და სკილა. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჰომეროსს კარგი გეოგრაფიული და ისტორიული განათლება ჰქონდა მიღებული, რამაც მას საშუალება მისცა, შეექმნა რეალურ ფაქტებზე დაფუძნებული მაღალმხატვრული პოემები. სწორედ ამ ისტორიულ-ლიტერატურული ცოდნის მიზანმიმართული გამოყენება გარემოსდაცვითი განათლებისა და ეკოლოგიური ეთიკის სამსახურში ერთადერთი საშუალებაა თანამედროვე სამყაროში გარემოს მდგომარეობის შესწავლისა და მისი დაცვისათვის საჭირო პასუხისმგებლობის, პრაქტიკული უნარ-ჩვევების გამომუშავებისა და სამომავლოდ სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრევენციების გატარებისათვის.

ძველი რომისა და ანტიკური საბერძნეთისთვის უცხო არ ყოფილა ასევე ეკოლოგიური პრობლემები. ჰაერის დაბინძურება, რომელსაც რომაელები „მძიმე ცას“ უწოდებდნენ, დიდწილად ქალაქში გამოწვეული იყო შემის წვის შედეგად გაჩენილი მავნე აირებით, ასევე მნიშვნელოვან სირთულეს წარმოშობდა ჩამდინარე წყლები და ნარჩენები. იმპერატორმა იუსტინიანემ (ჩვ. წ.აღ. 482-565) წყალი და ჰაერი სახელმწიფო საკუთრებად გამოაცხადა. აღსანიშნავია საკანალიზაციო სისტემის მოწყობა ძველ რომში, რომლის მეშვეობითაც დაბინძურებული წყალი მდინარე ტიბრში ჩაედინებოდა და რომელიც XIX საუკუნის მიჯნამდე ერთადერთი იყო მთელ ევროპაში. ძველი რომი ცნობილია აკვედუკების მშენებლობით, რომლებიც სუფთა, ახალი წყლით უზრუნველყოფდა რომის მოსახლეობას (არისტოტელე 1964: 58).

გარემოზე უარყოფითი ანთროპოგენული ზემოქმედების შედეგის აღწერისას, ბერძენი ფილოსოფოსი პლატონი (427 – 347 წ.წ. ჩვ. წ.აღ-მდე) ბერძნულ მთებსა და გორაკებს გამოფიტული ორგანიზმის ძვლებს ადარებს, ხოლო ჰიპოკრატე (460-377წ.წ. ჩვ. წ.აღ-მდე) კი, ადამიანის ავადმყოფობის გამომწვევ ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად ქალაქებში არახელსაყრელ კლიმატურ პირობებს ასახელებს. ქალაქებს ქაოსური განაშენიანება ახასიათებდათ, სადაც საყოფაცხოვრებო ნარჩენები და ჭუჭყიანი წყალი

შ. ტყემალაძე

პირდაპირ ქუჩაში ხვდებოდა. საწვავად ხე-ტყის მასობრივმა გამოყენებამ ენერგეტიკული კრიზისი გამოიწვია ბაბილონში, ფინიკიასა (ლიბანი) და საბერძნეთში. ენერგეტიკულმა კრიზისმა და გარემოს დაბინძურებამ ძველ ბერძნებს მზის პასიური ენერჯის გამოყენება ასწავლა – მათ დაიწყეს ქალაქებისა და შენობების მზის მიმართულებით მშენებლობა, მზის ენერჯის, გარკვეული დოზით, რომაელებიც იყენებდნენ, გაჩნდა „წმინდა კორომების“ ცნება, რომლებიც დაცულ ტერიტორიებს აღნიშნავდა (მარტინი: 2008: 60-80).

ქართველი კაცი ტყის მნიშვნელობას თავიდანვე აცნობიერებდა, ამიტომაც, თამარის მეფობის ხანაში, ტყისა და სამონადირეო სავარგულების შესახებ კანონებიც მოქმედებდა. არსებობდა თანამდებობები: ტყის მცველი და ტყისმცველთუხუცესი. ისეთი თანამდებობის გვერდით, როგორცაა მწიგნობართუხუცესი (დღევანდელი განათლების მინისტრი) არსებობდა ტყისმცველთუხუცესის სტატუსი, ანუ ტყისა და სავარგულების დაცვის საკითხი მაღალ დონეზე იყო დაყენებული. მომდევნო ეპოქებში კანონმდებლობა ამ მხრივ უფრო განვითარდა და „ვახტანგ VI-ის კანონებში ყველგან არის მითითებული ტყისთვის განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევისა და ტყის დაცვის შესახებ“ (ბლიაძე 2012 : 16).

ნებისმიერი ქვეყნის მცხოვრებისათვის თანამედროვე ეპოქაში გარემოსდაცვითი განათლება აქტუალური მოთხოვნაა. „გარემოსდაცვითი განათლების მიზანია, აამაღლოს საზოგადოებრივი ცნობიერება გარემოსდაცვით საკითხებზე და მოუწოდოს სახელმწიფოებს, მიმართონ ქმედებები და დასახონ გარემოსთან ჰარმონიაში მყოფი განვითარების გზები“ (გარემოსდაცვითი 2012-2014 : 23).

ინდუსტრიამდელ პერიოდში სამყაროში ადამიანის ეკოლოგიური ნაკვალევი მინიმალური იყო. არ მოქმედებდა ინფრასტრუქტურული პროექტები, რომლებიც გარემოს ანადგურებდა ეკონომიკის განვითარების სახელით. თუმცა დროთა განმავლობაში, ინდუსტრიის განვითარების კვალდაკვალ, ტექნოლოგიების განვითარებამ ჩამოაყალიბა მომხმარებლური კულტურა, რამაც იმდენად შეცვალა გარემო, რომ ქვეყნებმა სიტუაციის გამოსასწორებლად საერთაშორისო კონვენციებსა და შეთანხმებებს მიმართეს. დაიწყო საწარმოების გაწმენდა, უფრო ეფექტიანი ტექნოლოგიებით არსებულის ჩანაცვლება და ასევე ზოგი დამაბინძურებელი ინდუსტრიის რელოკაცია, ანუ განვითარებად ქვეყნებში გადატანა. თანამედროვე განვითარების ტემპმა გადაუსწრო განვითარებული ქვეყნების განვითარების

ტემპსაც, რადგან დღეს ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ ქვეყნებს ბევრად მეტის საშუალება მისცა. ამდენად, პრობლემების მასშტაბები უფრო მწვავედ იჩენს თავს. განსაკუთრებით ეს შესამჩნევია თანამედროვე მსხვილ ქალაქებში, სადაც მაღალია მოსახლეობის სიმჭიდროვის სტატისტიკური მაჩვენებელი და ძალიან მწვავედ დგას გამონაბოლქვის პრობლემა.

გლობალური კლიმატცვლილები გამოხატულია გახშირებული შტორმული ხასიათის ამინდებში, გახანგრძლივებულ გვალვებსა და თავსხმა წვიმებში, რასაც ხშირად მოსავლის განადგურება მოჰყვება. თუკი ამგვარ ბუნებრივ კატასტროფებს განვითარებულმა ქვეყნებმა შეიძლება ადვილად გაართვან თავი, განვითარებად ქვეყნებში ეს შიმშილობასა და სიკვდილიანობასაც იწვევს. ვფიქრობთ, არსებული შედეგების ფონზე, გარემოზე პასუხისმგებლობა სახელმწიფოებმა რაც შეიძლება სწრაფად უნდა აიღონ, რათა არ ავნონ საკუთარი და სხვა ქვეყნების მოსახლეობასა და მომავალ თაობებს. შეკითხვაზე, თუ რა არის ამ მიზნის რეალიზებისას მთავარი სტრატეგიული ამოცანა, ვფიქრობთ, ისევ და ისევ განათლება ახალი გამოწვევებით, აღზრდისა თუ სწავლების ინოვაციური კომპონენტებით.

საქართველოსაც თავისი წილი პასუხისმგებლობა აკისრია საკუთარი მოსახლეობის წინაშე. უნდა ითქვას, რომ ამ ეტაპზე გარემოსდაცვითი პრობლემა კომპლექსურია. მეტი ყურადღებაა საჭირო სამოქალაქო საზოგადოების მხრიდან და, უპირველეს ყოვლისა, განათლების სფეროს მხრიდან, რომელსაც შეიძლება „მწვანე პედაგოგიკაც“ კი ვუწოდოთ. მსოფლიოს პირველი სამთავრობათაშორისო კონფერენცია გარემოსდაცვით სფეროში განათლების შესახებ გაიმართა თბილისში 1977 წლის 14–26 ოქტომბერს გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერების და კულტურის ორგანიზაციის (UNESCO) მიერ. კონფერენციაში მონაწილეობდა 66 წევრი ქვეყნის დელეგატი, ასევე – გაეროს რვა სააგენტოსა და პროგრამის წარმომადგენლები და დამკვირვებლები და 20 საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია. მიღებული იქნა დეკლარაცია გარემოსდაცვითი განათლების როლის მნიშვნელობის შესახებ გარემოს დაცვისა და გაუმჯობესების მიმართულებით, რომელმაც ჩამოაყალიბა ფორმალური და არაფორმალური განათლებისათვის გარემოსდაცვითი განათლების ძირითადი ჩარჩო, როგორც საფუძველი მრავალი საერთაშორისო დოკუმენტისათვის.

35 წლის შემდეგ თბილისში საქართველოს მთავრობის ორგანიზებით 2012 წლის 6-7 სექტემბერს ქ.თბილისში კვლავ გაიმართა მთავრობათაშორისი

შ. ტყემალაძე

კონფერენცია „თბილისი+35: გარემოსდაცვითი განათლება მდგრადი განვითარებისთვის“, რომლითაც ხაზი გაესვა გარემოსდაცვით განათლებას ახლა უკვე მდგრადი განვითარების მისაღწევად. ამ ხნის განმავლობაში, გარემოსდაცვითი განათლების სფეროში მდგრადი განვითარების ცნებამ ახალი სახე მიიღო. დღესდღეობით იგი საერთაშორისო დონეზე აღიარებულია ისეთი საზოგადოების შექმნის ინსტრუმენტად, რომელიც შეძლებს გაითვალისწინოს, როგორც დღევანდელი, ასევე მომავალი თაობების საჭიროებები ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო დონეზე.

„თბილისი+35“ კონფერენციის შედეგად შემუშავდა კომუნიკე: „ასწავლე დღეს - მდგრადი მომავლისათვის“, რომელიც განსაზღვრავს 2015 წლიდან გარემოსდაცვითი განათლების გლობალურ დღის წესრიგს, რომელიც, თავის მხრივ, ეხმიანება როგორც არსებულ, ისე მომავალ გამოწვევებს. მართალია, ამ კონფერენციების შედეგების დანერგვა-განვითარება ისეთივე ენთუზიაზმით არ წარიმართა, როგორც ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გარკვეულწილად ასახულია ზოგადი განათლების საბაზისო დოკუმენტებში. გაეროს ევროპის ეკონომიკური განვითარების, რიო+20, თბილისი+35 და განათლება მდგრადი განვითარებისთვის სხვა რეკომენდაციების მიხედვით საგანმანათლებლო დაწესებულებებში უნდა გაჩნდეს ერთიანი სასწავლო მიდგომა მისი მთავარი მიზნების დასაწერად.

გარემოზე მზრუნველი მოზარდის ჩამოყალიბება ქვეყნისათვის ერთ-ერთი პრიორიტეტი უნდა იყოს, რაც უნდა განხორციელდეს როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური განათლებით. მნიშვნელოვანია გარემოსდაცვითი განათლების მიმართ სისტემური მიდგომის დანერგვა. გარემოსდაცვითი თემატიკა, მისი სპეციფიკის გათვალისწინებით, განათლების ყველა საფეხურზე უნდა ინტეგრირდეს, საგანმანათლებლო აქტივობები ცოდნის გარდა ორიენტირებული უნდა იყოს უნარების განვითარებაზე. განათლების პარალელურად ბავშვებმა მონაწილეობა უნდა მიიღონ გარემოსდაცვით ღონისძიებებში, რათა გამოიმუშაონ შესაბამისი ჩვევები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ჯანსაღი, ეკოლოგიური გარემოს შექმნას. ეს ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ სწავლის შედეგების მიღწევას, არამედ მოსწავლეებს ადასტუდენტებში გარემოსდაცვითი ცნობიერების განვითარებას. გარემოსდაცვითი ჩვევების შექმნა, სასწავლო დაწესებულებების გარდა, მიმდინარეობს ოჯახში. ამიტომ, აუცილებელია ისეთი პროგრამების განხორციელება, რომლებიც ფოკუსირებული იქნება

მშობლების გარემოსდაცვითი ცნობიერების გაზრდაზე, ეკოლოგიური და ენერგოდაზოგვითი ქცევების განხორციელებაზე.

გარემოსდაცვითი განათლებისა და ცნობიერების დონის ამაღლებას უზრუნველყოფს „საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ“, რომელიც ერთიანი სისტემაა და მოიცავს საგანმანათლებლო დაწესებულებების კადრების მომზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებას. კანონის მიხედვით, გარემოსდაცვითი განათლების ერთიანი სისტემა მოიცავს განათლების ყველა საფეხურს სკოლამდელიდან დაწყებული უმაღლესით დასრულებული. უფრო დეტალურად გარემოსდაცვითი განათლების საკითხები აღწერილია მოსახლეობის ეკოლოგიური განათლების სახელმწიფო პროგრამაში, რომელშიც შემდეგნაირად განისაზღვრა ეკოლოგიური განათლება: „ეკოლოგიური განათლება წარმოადგენს მულტიდისციპლინურ სწავლებას, რომელიც აყალიბებს გარემოსდაცვით შეგნებას, ღირებულებებს და უნარ-ჩვევებს, რისი საშუალებითაც ადამიანი და მთლიანად საზოგადოება მონაწილეობს გარემოს შენარჩუნების და გაუმჯობესების საქმეში; იგი არის უმნიშვნელოვანესი სოციალური სტრატეგია, რომელიც თავის საბოლოო მიზნად ისახავს ისეთი ადამიანის ჩამოყალიბებას, რომელსაც აქვს შესაბამისი ცოდნა საკუთარი საარსებო გარემოს შესახებ, აქვს შეფასების უნარი, ფლობს გარემოსთან ურთიერთობის პრაქტიკულ უნარჩვევებს და გამომუშავებული აქვს ძირითადი (მათ შორის, გარემოსდაცვითი) განწყობა-დამოკიდებულებები“ (საქართველოს კანონი 1996: 27).

ეს დოკუმენტი არ არის მხოლოდ ეკოლოგიურ განათლებაზე ორიენტირებული, აქ წარმოდგენილი საკითხები ბევრად ფართოა და სისტემური. დოკუმენტის მიზანია მდგრადი განვითარების იდეებისა და მდგრადი ბუნებათსარგებლობის პრინციპების პოპულარიზაცია და პროპაგანდა.

„საგანმანათლებლო ნორმატიული დოკუმენტების საფუძველს წარმოადგენს 2004 წლის ოქტომბერში სამთავრობო ბრძანებულებით დამტკიცებული ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები (ზგემ), რომელშიც მოცემულია, თუ რა უნდა შეძლოს მოზარდმა სკოლაში მიღებული ცოდნის საფუძველზე. ცხრა ძირითადი მიზნიდან მეორე პუნქტია ბუნებრივი გარემო პირობების შენარჩუნება და დაცვა: მოზარდმა უნდა იცოდეს, რა ბუნებრივი გარემოში ცხოვრობს, რა ზიანი შეიძლება მიაყენოს გარემოს ადამიანის ამა თუ იმ მოქმედებამ, როგორ შეინარჩუნოს და დაიცვას ბუნებრივი გარემო.

შ. ტყემალაძე

ამავდროულად, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებმა ხელი უნდა შეუწყონ მოზარდის ჩამოყალიბებას პატრიოტ, დამოუკიდებელ, შემოქმედებით, ინფორმირებულ და ამ ცოდნის ადეკვატურად გამოყენების უნარის მქონე, ბუნებრივი გარემოს დამცველ პიროვნებად (ბრძანებულება 2002: 35-36).

ამ დოკუმენტის საფუძველზე შეიქმნა ეროვნული სასწავლო გეგმა (ესგ), რომელმაც მოსწავლეზე და შედეგებზე ორიენტირებული მიდგომა შემოგვთავაზა. სწავლებისას ყურადღება მახვილდება განწყობა-დამოკიდებულებების, უნარ-ჩვევების, კვლევა-ძიების უნარის, ცოდნის გამოყენების, გადაწყვეტილების მიღებისა და პასუხისმგებლობის გრძნობის განვითარებაზე. მთავარი ორიენტირი გახდა არა ცოდნის ოდენობა, არამედ ხარისხი. ამით სახელმწიფომ აღიარა ზოგადი განათლების ადგილი და როლი გარემოსდაცვითი ცნობიერების ჩამოყალიბებაში. ასევე განისაზღვრა, თუ რა საშუალებებით უნდა მიაღწიონ აღნიშნულ მიზნებს.

ეროვნული სასწავლო გეგმა (ესგ) არის დოკუმენტი, რომელიც ზემო-ის მიღწევის მთავარ საშუალებას წარმოადგენს. ესგ-ს შესავალ ნაწილში ინტერდისციპლინარული სახით მოცემულია გამჭოლი პრიორიტეტული კომპეტენციები. დასახელებულია ცხრა პრიორიტეტული კომპეტენცია, რომელთაგან ერთ-ერთი ეკოლოგიური წიგნიერებაა: „ეკოლოგიური წიგნიერება გულისხმობს გარემოსადმი ადამიანის ჯანსაღი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოსწავლემ უნდა გააცნობიეროს პირადი პასუხისმგებლობა გარემოში მიმდინარე პროცესების მიმართ, შეძლოს მონაწილეობა მის დაცვასა და აღდგენაში“ (ესგ 2011-2016: 112).

კომპეტენციების განვითარება არ არის ერთი კონკრეტული საგნისა თუ საგნობრივი ჯგუფის პასუხისმგებლობა, მათ შესრულებაზე სათანადოდ უნდა იზრუნოს თითოეულმა საგანმა. ამისთვის საჭიროა სასწავლო პროცესში საგანთაშორისი კავშირების დამყარება, რაც ერთ საგანში შეძენილი ცოდნის სხვა კონტექსტში გადატანისთვისაა მნიშვნელოვანი, ეს კი განათლების ერთ-ერთ მთავარ მიზანს – ტრანსფერულობის ჩამოყალიბებასა და გათავისებას ემსახურება (ელბაქიძე: 2016:11).

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ გარემოსდაცვითი განათლება შორეული წარსულიდან მოყოლებული განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს განათლების პარადიგმის ცვლილების კვალდაკვალ. დღეს კი ის

უკვე გახდა 21-ე საუკუნის განსაკუთრებული მოთხოვნა, რომელსაც თანამედროვე სამყაროში მთელი მოწინავე საზოგადოება ითავისებს და მოიაზრებს, როგორც განათლების სფეროში სასიცოცხლოდ აუცილებელი ისტორიული პროცესის – ეკოლოგიური ეთიკის გეგმაზომიერ, გონივრულ განხორციელებას, თავის მხრივ, კაცობრიობის ეკოჰარმონიის საფუძვლად რომ უნდა იქცეს.

ლიტერატურა:

არისტოტელე 1964: არისტოტელე. მეტაფიზიკა. თბილისი, 1964.
ბლიაძე 2012: ბლიაძე მ. საქართველოს გეოგრაფია. თბილისი, 2012.
გარემოსდაცვითი 2012: გარემოსდაცვითი განათლება. თბილისი, 2012.
ელბაქიძე 2016: ელბაქიძე ნ. პროფესიული განათლების პედაგოგიური გზამკვლევი. თბილისი, 2016.
ეროვნული სასწავლო გეგმა 2011-2016: ეროვნული სასწავლო გეგმების დეპარტამენტი. თბილისი, 2014.
მარტინი ივან 2008: მარტინი ივან. ფილოსოფიის ისტორია. თბილისი, 2008.
საქართველოს კანონი 1996: გარემოს დაცვა. თბილისი, 1996.
ბრძანებულება 2002: საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება #538: მოსახლეობის ეკოლოგიური განათლების სახელმწიფო პროგრამა. თბილისი, 2002.